

Láttelelet

A fővárosi beutalás, hetesotthoni elhelyezés rendszerének, működésének áttekintése megalakulásuktól napjainkig

Budapestre, fejlődésének minden szakaszában sajátos feladatok is hárultak. A város működtetése sokrétű szociális ellátási rendszert igényelt, hogy feladatait pontosan végre is tudja hajtani. Ezért találunk a főváros történetében sajátos, az országos gyakorlattól eltérő szervezeti formákat, intézményeket

A szociális ellátás körébe sorolt gyermekvédelmi intézmények közül egy sajátos intézményi csoport létrehozásáról, működéséről szeretnék áttekintést adni.

Budapest 1968-tól folyamatosan alakította át gyermekvédelmi rendszerét. Fő célja a rászoruló gyermekek személyiségéhez igazodó differenciált elhelyezési rendszer kialakítása volt. E gondolat és ennek következetes megvalósítása országosan is egyedülálló volt és sokáig az is maradt. A differenciált intézményrendszeren belül működtetett olyan intézményeket, melyek a hatósági intézkedéseket mellőzve, hétfőtől-péntekig nyújtottak-biztonságos elhelyezést, ellátást, nevelést, oktatást a rászoruló családok gyermekei számára. Ezek voltak az ún. „hetesotthonok”.

A hetes rendszerű otthonok létrehozását a kerületek kezdeményezték saját területi szociális gondjaik megoldása érdekében már az 50-es évek elejétől.

Egy-egy hetesotthont létesített a II. V. VI. VII. XI. XH. XIV-XIX. kerület, valamint a BKV jogelődje és a 23. sz. Építőipari Vállalat, a több műszakban dolgozó szülők kisgyermekének ellátására (elsősorban bölcsődét és óvodát működtettek).

Az épületek, melyekben a hetesotthonokat létrehozták, egy kivételével (Breznó köz 10-12.) nem gyermekintézmény céljára épültek. Ezek kisebb-nagyobb kisajátított, zöld övezetben lévő villák voltak.

Személyi – tárgyi feltételek, szakmai ellátottság, felügyelet

Sem egységes ellátottság, sem egységes pedagógiai felügyelet, iránymutatás nem alakult ki a kezdeti években. A feltételek mértékét a fenntartó kerület anyagi helyzete határozta meg.

A nevelési célok a kerület oktatási intézményeinek általános feladataihoz csatlakoztak. Az óvodai, iskolai felügyelők ellenőrizték az otthonokba folyó oktatómunkát. A kor szelleméhez igazodva a szabadidő eltöltése a mozgalmi élethez, illetve a napközitthonok tevékenységéhez kapcsolódott.

A főváros különböző kerületeiben működő otthonok között kapcsolat nem volt. A gyermekek felvételét a kerületi tanácsok művelődési szakigazgatási szervei, (oktatási osztályok), a BKV és az Építőipari otthonokban a vállalati szociálpolitikai osztályok voltak hivatva elbírálni, rendszerint írásos kérelem alapján.

Az 50-es évek végétől a társadalmi berendezkedés, különösen a nőkre is kiterjesztett teljes foglalkoztatottság következményeként megnőtt az igény a hetes elhelyezés iránt. Az indokok között szerepelt a három műszakos munkahely, a rövid szülési szabadság, tartós kórházi kezelés, de férőhelyet kértek a külföldi munkára kiküldött családok is, mert a gyermekeket

nem vihették magukkal. A létesített férőhelyekre az igény 100 %-os volt-óvodáskorúaknál előjegyzés alapján várakozni kellett az elhelyezésre.

A Fővárosi Tanács először 1967. novemberében a 460. számú határozatában foglalkozott a kerület kezelésében lévő otthonok felügyeletének, fenntartásának és hatáskörének rendezésével.

E határozat szerint a kerület feladata a létesítés, a fenntartási a tanügyi-gazdasági feladatok ellenőrzése (Oktatási osztály – mint szakigazgatási szerv feladata), a szakfelügyeletet a Fővárosi Tanács oktatási osztályára ruházta. Ezzel a határozattal szabályozták a hetesotthoni elhelyezés feltételeit, a felvételhez szükséges iratokat, valamint a szülők kötelességeit. Egyértelműen az otthonok igazgatójának a hatáskörébe utalta a felvételt és a megszüntetést, valamint a térítési díj megállapításának módját az érvényes jogszabályok alapján.

A határozat értelmében a hetesotthoni elhelyezés egy tanévre szólt. Minden tanév végén felül kellett vizsgálni az elhelyezés „jogosultságát”, és meg kellett szüntetni mindazon gyermekek elhelyezését, akiknél rendeződött a család lakás-, vagy anyagi helyzete és a szülő a gyermek felügyeletét biztosítani tudta. A felülvizsgálatot a csoportnevelők végezték családlátogatással összekapcsolva.

Az 1967-es 460. sz. (Főv. Tan. VB) határozatot az igazgatók 1968. január 9-én kapták kézhez és ez szabályozta a későbbiek folyamán is a felvétel rendjét.

Az 1952. évi IV. törvényt módosító 1974. évi I. törvény (Családjogi törvény néven ismeretes) nem foglalkozik külön a hetesotthoni elhelyezéssel – úgy kezeli mint az állami gondoskodás egyik formáját. Minden ezzel összefüggő intézkedést a szakigazgatás hatáskörébe utal. így nyert létjogosultságot a hetes elhelyezés és változatlanul nem kötötte a felvételt hatósági intézkedéshez.

1967. és 1975. között a hetesotthonok közül a XVIII. és a II. kerületi (Szabadság Óvoda) nevelőotthonná alakult, és állami gondozottakat fogadott, a Hóvirág Gyermekotthon felújítás után a kerülettől átkerült a fővároshoz, és mint Fővárosi Hetes Nevelőotthon nyitott kaput 6-14 éves leányok számára 1966-ban. Más funkciót kapott a XII. ker. Arany János, 12 évfolyamos, nevelőotthon is. Itt megmaradt az iskola és megszűnt az otthonrész.

1975. május 14-én foglalkozott a főváros testülete ismét a bentlakásos intézmények helyzetével, fenntartásával (pl. felügyeletével). Egységes irányítás alá vonta a nevelőotthonokat, gyógypedagógiai bentlakásos intézményeket, kollégiumokat és hetesotthonokat. Ez utóbbiak esetében a kerületeknek megadta a választás lehetőségét.

1975. szeptember 1-jétől pedagógiai, 1976. január 1-jétől gazdasági területen is a főváros kezelésébe került a Főváros Hetes Óvoda (1118 Bp. Breznó köz 10-12.), 70 óvodáskorú gyermek elhelyezésére, a Fővárosi Hetesotthon (1022 Bp. Tapolcsányi u. 4.), 80 általános iskoláskorú leány elhelyezésére, a Fővárosi Hetesotthon (1146 Bp. Erzsébet királyné u. 6.), 60 általános iskoláskorú fiú elhelyezésére és a Fővárosi Hetesotthon (1192 Bp. Hungária út 36.), 160 általános iskoláskorú fiú és leány belső iskolai és otthoni elhelyezésére.

A négy hetesotthon az egységes irányítás alatt is megőrizte sajátos arculatát, őrizte maga alkotta hagyományait. Az V. VI. VII. kerület nem kívánta otthonait fővárosi kezelésbe vonni – ők továbbra is a kerületnél maradtak.

A négy hetesotthon 1975-től a főváros minden kerületéből fogadott rászoruló gyermekeket.

A demográfiai hullám a 60-as évek végén, a hetvenes évek elején az elhelyezési igényt megnövelte. A társadalmi változásokat a hetes elhelyezést kérő családok belső szerkezetének átalakulása pontosan tükrözte. Növekedett az egyedülálló anyák és apák száma. Az egyszülős családokban az iskolai problémák halmozódtak, fokozatosan emelkedett a veszélyeztetettség

miatt a hetes elhelyezést igénylők száma. Míg az 50-es években a lakásproblémák, a három műszak miatt ellátatlan gyerekek felvételét kérték – addig a 70-es, 80-as évekre az iskolázási gondok miatt kialakult személyiség-problémák, és tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek kerültek előtérbe.

A hatósági eljárás mellőzése a szülő számára védelmet jelentett a közvetlen környezetében, mert ezek az otthonok „nem számítottak intézetnek”. A gyerekek összetétele, személyiségállapota, családi háttere hasonlónak vált az állami gondozottakéhoz, csak abban különbözött és különbözik ma is, hogy pénteken mindenki elmegy haza. Ez a tény fölveti az állami gondoskodási formákhoz fűzött személyeink fölülvizsgálatának szükségességét. A szűkebb, vagy tágabb család ellátja a hétvégén és a szünetekben a gyermeket.

A főváros egységes irányítása alatt az otthonok pedagógiai munkája lassan összehangoltta vált, javultak a személyi feltételek, a csoportok létszáma alacsonyabb lett, 30-35 főről 25-re, majd 20-ra csökkent.

A gyermekvédelem irányításában történt változások sok bizonytalanságot okoztak szakmai szinten is. Látványosan csökkent a 80-as évek közepétől a gondozásba vétel a bentlakásos intézmények iránti bizalmatlanság miatt, melyet a sajtó, rádió a negatív példákön keresztül meg is erősített. Ezzel együtt a hosszú évek során felhalmozódott pedagógiai tapasztalat és a sok jó eredmény is megkérdőjeleződött a külvilág számára. Ugyanakkor a hetesotthonok iránti igény csak átmenetileg csökkent.

A társadalmi elvárások is megváltoztak a felvételt kérők körében. Szükségessé vált a gyors alkalmazkodás a pedagógiai és pszichológiai munkában is, melyet a hetesotthonok a belső pedagógiai rendszer fokozatos átalakításával folyamatosan elvégeztek.

Milyen feladatok várnak a hetesotthonokra?

A legfontosabb maradt, hogy mind a szakemberek, mind a közvélemény megismerje ezt a hetes elhelyezési formát.

Folyamatosan kapcsolatot kell tartani a kerületi óvodai, iskolai gyermekvédelmi felelősökkel (akik néhány év alatt kicserélődnek) CSSK-kal és minden olyan szervezettel, egyesülettel, akik a családok problémáinak megoldásával foglalkoznak.

Szükségesnek látszik – különösen az anyagi veszélyeztető tényezők növekedése miatt –, hogy időben érjen a családhoz a segítő információ, mert így az eredményes megoldási lehetőségek is bővíthetnek a szakemberek számára.

Széleskörű ismeretnyújtással, továbbképzéssel kell bemutatni a hetesotthonok életét, pedagógiai munkáját. Az összegyűlt pedagógiai tapasztalatokat rendszerezni és publikálni kell, hogy kezdő kollegák, a pályamódosítók, akik ezen a területen szeretnének dolgozni, ezt mind fel tudják használni.

Tapasztalataink szerint a hetesotthoni elhelyezésre továbbra is szükség lesz – mert a legegyszerűbb és a legrugalmasabban alkalmazható elhelyezési forma. Ennek érdekében változatlanul meg kell tartani a felvételnél az önkéntességet, a hatósági út mellőzését.

Az önkéntesség jelentősége abban áll, hogy a szülő tájékozódik a hetesotthoni életrendről, és maga dönthet abban, hogy élni kíván-e ezzel a lehetőséggel vagy nem. Eldöntheti azt is, hogy átmenetileg veszi igénybe, vagy hosszabb távon kívánja gyermekét elhelyezni. Az otthonoknak tudatosan törekedniük kell a szülők érdekeltségének biztosítására. A szülőkkel való kapcsolat az önkéntesség mellett a bizalomra, egymás segítésére kell épüljön, de a szülői felelősség, felügyeleti jog nem sérülhet.

A hetesotthonok fenntartása ebben az egyre inkább dráguló világban komoly anyagi terhet jelent a fenntartó számára. Ma már egy-egy kerület nem lenne képes fenntartásukra, felvételi körzetük beszűkül, mely megkérdőjelezi gazdaságosságukat.

A gyermekvédelem bármely területe azonban nem lehet gazdasági kérdés. Minden gyermek és család elfogadható életfeltételének segítése a jövő számára jelent építő kezdet, alkotó embert – a maga adottságainak felhasználásával. Ebben kell a rászorulóknak segítséget nyújtani még a legfogékonyabb életszakaszban. Mindezen feladat megvalósítására a következő, jelenleg is működő otthonok alkalmasak: a Fővárosi Hetes Gyermekotthon (Budapest XI. Breznó köz 10-12.), amely koedukált, 3-6 éves korú gyermekeket nevel belső óvodával, gazdag oktatási, nevelési tapasztalattal, intenzív családgondozással; a József A. Gyermekotthon (Budapest XIV. Dorozsmai u. 28.), ahol koedukált, 3-6 éves korú gyermekek oktatását, nevelését látják el bentlakással, bejárással; a Hűvösvölgyi Gyermekotthon (Budapest II. Hűvösvölgyi út 165.), amelynek nevelési rendszere 6-18 éves korig terjedő koedukált, testvérkapcsolatokra épül. A gyermekek oktatása külső iskolában történik, gazdag szabadidős programlehetőséggel, intenzív családgondozás segíti gyermekeik nevelését; a Hetes Diákotthon és Általános Iskola (Budapest XIX. Hungária út 36.). Koedukált, belső iskolával rendelkező otthon 6-16 éves korú gyermekek számára, a felzárkóztató iskolai munka mellett gazdag szabadidős és sporttevékenységet, zenetanulást biztosít. Gazdag gyakorlati pedagógiai tapasztalattal, családgondozással segíti tanulóit a jobb eredmények elérésére; a Kossuth Zsuzsa Gyermekotthon (Bicske), koedukált, belső iskolával rendelkező otthon 6-14-15 éves gyermekek számára. Fő feladata a tanulási hátrányokkal rendelkező gyermekek felzárkóztatása, szabadidejük eltöltéséhez gazdag választékot kínál; a Fővárosi Hetes Diákotthon (Budapest U. Tapolcsányi u. 4.), amely 6-16-17 éves korú leányok nevelését látja el. Az oktatás kerületi iskolákban történik. 25 éves nevelési tapasztalattal rendelkező otthon.

A gyermekek szabadidejének szervezése kettős: belső választható szabadidős tevékenység (néptánc, kézművesség, könyvtár) és külső: a szülők igénye alapján választott különórák (sport, zene, színjátszó kör, vallásoktatás stb.).

Az otthonokba történő felvétel egyszerű és gyors. Az igazgatók előzetes beszélgetés alapján tájékozódnak a gyermekek fejlődéséről, magatartásáról, iskolai munkájáról, valamint arról, hogy miért kéri a gyermek felvételét. A szülővel és a gyermekkel történő beszélgetésben mi is elmondjuk az otthonban kialakult szokásokat, lehetőségeket, az iskolai élet jó és kevésbé jó tapasztalatait. A beszélgetés után még mindig van lehetőség arra, hogy a felvételt kérő szülő, vagy gyermek átgondolja és eldöntse, akarja-e, tudja-e vállalni a kötelezettségeket. A szóbeli ismerkedés után bemutatjuk a házat, a gyerek leendő csoportját, nevelőit. Ez a gyakorlat hasznosnak bizonyult. Részben tájékozódik a gyermek is; milyen lesz az élete, oldódik-e a feszültsége, mely a családtól történő elszakadás természetes velejárója. Feladatot ad a csoportban élő „régibb” gyerekek számára is a bemutatkozás, akiknél az új társ, vagy társak fogadását a nevelők érzelmileg is előkészítik.

A felvételt követő 6-8 hét az igazi tájékozódás és beszoktatás időszaka.

Számtalan új arc – felnőtt és gyermek, új szokások visszatérő napirendi feladatok, alkalmazkodás a társakhoz – mind-mind újabb megpróbáltatás a gyerekek számára, amit kellő empátiás készséggel, türelemmel, közvetett irányítással a nevelők vezetnek le.

A nevelő és a gyermek kapcsolata mindvégig meghatározó szerepű az otthonba történő beilleszkedésben. Minden felnőtt feladata, hogy minél előbb ismerje meg a csoportjába tartozó gyermek egyéniségét, tárja fel adottságait, és ebből kiindulva próbálja meghatározni pedagógiai feladatait, a nevelés folyamatát.

A hetes elhelyezést a szükség hozta létre az 50-es évek elején. Jelentősége, haszna a 90-es évek elején sem csorbult – de tartalmilag átalakult, pedagógiai pszichológiai szempontból rendkívül sok tapasztalatot halmozott fel, ami újabb lehetőségek kidolgozását teszi lehetővé.

Belső életük szervezésében kiemelt feladat, hogy az itt élő gyermekek élhessék az életkoruknak megfelelő életet, kapjanak biztonságot és szerezhessenek sok hasznos tapasztalatot önálló életük eredményes vezetéséhez.

Siklósi Nándorné